Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

DOI:10.17951/we.2016.2.2.123. | Wschód Europy • Восток Европы • East of Europe vol 2, 2 / 2016

Ireneusz Topolski
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Instrument militarny w polityce Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy

Rola i znaczenie instrumentu siły militarnej w polityce zagranicznej państw po zakończeniu zimnej wojny i rozpadzie bloku wschodniego uległy znacznemu ograniczeniu w skali globalnej. Procesy te nie występowały w regionie Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). Ponadto dla Federacji Rosyjskiej (dalej Rosja, Federacja, FR) w tym okresie potencjał wojskowy stanowił ważny składnik mocarstwowości. Rosja wykorzystuje instrument militarny w celu realizacji interesów państwa, w tym zachowania lub przywrócenia własnej strefy wpływów, ale także zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa państwom sojuszniczym w regionie Wspólnoty Niepodległych Państw. Jednocześnie utrzymaniu bezpieczeństwa militarnego towarzyszy rozwijanie wpływów politycznych oraz gospodarczych. Instrument siły militarnej odgrywa także istotną rolę w polityce Rosji wobec Ukrainy[1]. Jednak jego znaczenie stopniowo ulegało zwiększeniu na przełomie 2013–2014 roku. Istotnym wydarzeniem była odmowa podpisania przez ówczesnego prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowycza porozumienia o akcesji do Unii Europejskiej (UE), a następnie protesty społeczeństwa wobec tej decyzji[2].

Zarówno podstawowe cele, jak i związane z nimi wyzwania determinują formy wykorzystania instrumentu militarnego przez Federację Rosyjską wobec Ukrainy. Szcze-

[1] I. Topolski, *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2003, s. 165–209; Idem, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw Europy Wschodniej*, Lublin 2013, s. 225–242; Idem, *Flota Czarnomorska jako instrument polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, „Stosunki Międzynarodowe International Relations" 2010, t. 42, nr 3–4, s. 155–168; Idem, *Instrumenty militarne Federacji Rosyjskiej na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Rosja między imperium a mocarstwem nowoczesnym*, A. Dudek, R. Mazur (red.), Toruń 2010, s. 424–439; I. Topolski, *Współpraca militarna państw Europy Słowiańskiej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej" 2013, R. 11, z. 2, s. 71–84; J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle Doktryny wojennej Rosji*, „Punkt widzenia OSW", nr 50, Warszawa 2015, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_50_pl_dia bel_tkwi_net.pdf, inf. z 7 IX 2015.

[2] J. Biersack, S. O'Lear, *The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy*, „Eurasian Geography and Economics" 2015, Vol. 55, nr 3, s. 248–249.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

gólny nacisk położono na stosowanie komponentu sił lądowych. Jednak ze względu na specyfikę relacji Rosji i Ukrainy na płaszczyźnie militarnej do obecności wojskowej należy zaliczyć udzielanie pomocy wojskowej, zaś w ramach kooperacji przedsiębiorstw zbrojeniowych obu państw ująć transfer techniki wojskowej. Federacja Rosyjska preferuje siedem form wykorzystania instrumentu militarnego w polityce zagranicznej wobec Ukrainy, do których zalicza się: odstraszanie potencjałem militarnym, demonstracja siły militarnej, obecność wojskowa, użycie siły zbrojnej, kooperacja przedsiębiorstw zbrojeniowych, działalność wywiadowcza i kontrwywiadowcza oraz wykorzystanie środków walki informacyjnej. W niniejszym artykule przyjęto analizę formy wykorzystania instrumentu militarnego na podstawie kryterium wzrostu poziomu użycia siły militarnej, a nie chronologicznego. Natomiast dwie ostatnie formy nie zostaną scharakteryzowane ze względu złożoność problemu oraz wykraczanie w tym wypadku poza zakres instrumentów militarnych.

Zakres chronologiczny niniejszego artykułu obejmuje wydarzenia zapoczątkowane na przełomie 2013–2014 roku, aż po rok 2016. Jednakże za zasadne uznano przedstawienie wcześniejszych kwestii, które dotyczą ważnych problemów, szczególnie w kontekście podziału potencjału bojowego Floty Czarnomorskiej, wykorzystania baz wojskowych na Półwyspie Krymskim, kooperacji przemysłów zbrojeniowych i transferu techniki wojskowej. Celem niniejszego artykułu jest analiza preferowanych przez Federację Rosyjską form stosowania instrumentu siły militarnej wobec Ukrainy w okresie 2014–2016. W związku z powyższym w pracy założono dwie hipotezy badawcze:

1. W polityce Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy występuje tendencja wzrostu znaczenia instrumentu militarnego.
2. Federacja Rosyjska stosuje siedem form wykorzystania instrumentu siły militarnej.

Odstraszanie potencjałem militarnym

Według IISS (Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych w Londynie[3]), w 2014 roku Armia Rosji liczyła około 845 tys. żołnierzy. W roku 2015 uległa ona zmniejszeniu i wynosiła 771 tys. ludzi, by ponownie wzrosnąć do poziomu 798 tys. żołnierzy w 2016 roku. Jednocześnie w 2014 r. stany osobowe personelu wojskowego siedmiu formacji paramilitarnych[4] Federacji Rosyjskiej, tj. tzw. struktur siłowych, liczyły około 519 tys. personelu. Uległy one zmniejszeniu w latach 2015–2016 do stanu 489 tys. funkcjonariuszy. Dla porównania wielkość Sił Zbrojnych Ukrainy wynosiła odpowiednio 129,95 tys. (2014 r.) i 121,5 tys. żołnierzy (2015 r.). W roku 2016 zostały one zwiększone do poziomu 204 tys. żołnierzy. Natomiast liczebność sił paramilitarnych na Ukrainie

[3] The International Institute for Strategic Studies.

[4] Zalicza się do nich: Służbę Graniczną Federalnej Służby Bezpieczeństwa, Wojska Wewnętrzne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Federalną Służbę Bezpieczeństwa, Federalną Służbę Ochrony, Federalną Agencję ds. Komunikacji i Informacji Rządowej, Wojska Kolejowe, Federalną Agencję Budownictwa Specjalnego (wcześniej Wojska Budownictwa Specjalnego).

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

w 2014 r. szacowano na poziomie 84,9 tys. funkcjonariuszy[5]. W latach 2015–2016 nie określono liczby personelu formacji paramilitarnych na Ukrainie. Przedstawiono tylko liczebność Gwardii Narodowej, która wynosiła odpowiednio 33,0 tys. (2015 r.) oraz 52,0 tys. (2016 r.), nie podawano zaś zasobności Straży Granicznej oraz Wojsk Obrony Cywilnej[6]. Ponadto nie uwzględniono także grup paramilitarnych, które były finansowane przez oligarchów. W sierpniu 2014 r. oceniano, że było około 10 batalionów paramilitarnych, które łącznie liczyły ponad 7 tys. ludzi. Zaliczono do nich m.in. batalion „Dniepr" (5 tys. ludzi), „Azow", „Kijów-1", „Szturm". Wskazywano, iż ochotnicze bataliony paramilitarne posiadały większą wartość bojową niż jednostki regularne sił zbrojnych. Stopniowo część z nich została włączona w skład Armii Ukrainy[7].

W latach 2014–2015 Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej pod względem liczebności przewyższały Armię Ukrainy o około 6,3–6,5 raza, zaś w roku 2016 blisko czterokrotnie. Natomiast w 2014 r. formacje paramilitarne Rosji przeważały ponad 6,1 raza przy uwzględnieniu wielkości personelu jednostek tego rodzaju na Ukrainie. W latach 2015–2016 pełne dane dotyczący personelu formacji paramilitarnych na Ukrainie są nieznane, co powoduje, że nie można dokonać prawidłowego ich porównania wobec FR (zob. tab. 1).

Tabela 1. Porównanie liczebności sił zbrojnych i formacji paramilitarnych Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w latach 2014–2016

	Siły zbrojne (tys.)			Formacje paramilitarne (tys.)			Rezerwiści (tys.)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Federacja Rosyjska	845,00	771,00	798,00	519,00	489,00	489,00	2000,00	2000,00	2000,00
Ukraina	129,95	121,50	204,00	84,90	n.z.	n.z.	1000,00	1000,00	900,00

Źródło: *The Military Balance 2014*, London 2014, s. 180–191, 194–196; *The Military Balance 2015*, London 2015, s. 184–197, 200–202; *The Military Balance 2016*, London 2016, s. 189–202, 204–207.

Według SIPRI (Sztokholmski Instytut Badań Pokoju[8]), w latach 2014–2015 wydatki militarne Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w cenach stałych z 2014 r. były na poziomie około 84,7–91,1 mld dolarów oraz 4–4,4 mld dolarów. Dla porównania w cenach bieżących w 2015 r. wynosiły odpowiednio dla obu państw ponad 66,4 mld dolarów oraz 3,6 mld dolarów. Rosja pod względem wydatków militarnych przewyższała Ukrainę

[5] *The Military Balance 2014*, London 2014, s. 180–191, 194–196; *The Military Balance 2015*, London 2015, s. 184–197, 200–202; *The Military Balance 2016*, London 2016, s. 189–202, 204–207.

[6] *The Military Balance 2015*..., s. 202; *The Military Balance 2016*..., s. 206.

[7] B. Pancevski, *Faceci w czerni walczą o wschód Ukrainy. Kim są członkowie paramilitarnych bojówek*, http://www.polskatimes.pl/artykul/3432585,faceci-w-czerni-walcza-o-wschod-ukrainy-kim-sa-czlonkowie-paramilitarnych-bojowek-reportaz,id,t.html, inf. z 10 XI 2016; B. Pancevski, *Ukraina. Prawy Sektor i paramilitarni biją „Szatana" i najemników z Rosji. Reportaż z Donbasu*, http://www.polskatimes.pl/artykul/3528779,ukraina-prawy-sektor-i-paramilitarni-bija-szatana-i-najemnikow-z-rosji-reportaz-z-donbasu,id,t.html, inf. z 10 XI 2016.

[8] Stockholm International Peace Research Institute.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

ponad 18–21-krotnie. Zbliżone proporcje występowały także przy uwzględnieniu wydatków według IISS za rok 2014 – 19,0 razy. Natomiast wydatki militarne Rosji i Ukrainy znacząco różniły się w 2015 r., wynosiły odpowiednio 51,6 mld dolarów i 3,916 mld dolarów. Federacja Rosyjska przewyższała Ukrainę pod tym względem blisko 13,2 raza. Rosja w latach 2014–2015 przeznaczała na cele militarne około 3,5–5,4% PKB, zaś Ukraina 2,6–4,3% PKB. W przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatki wojskowe Federacji Rosyjskiej były wyższe ponad 4–6-krotnie w porównaniu do Ukrainy (zob. tab. 2).

Tabela 2. Porównanie wydatków wojskowych Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w okresie 2014–2015

	Federacja Rosyjska		Ukraina	
	2014	2015	2014	2015
Wydatki militarne (SIPRI, mld USD – ceny stałe za 2014 r.)	84,697	91,081	4,033	4,438
Wydatki militarne (SIPRI, mld USD – ceny bieżące)	84,697	66,421	4,033	3,622
Wydatki militarne (IISS, mld USD – ceny bieżące)	64,480	51,605	3,386	3,916
PKB przeznaczany na cele militarne (SIPRI – w %)	4,5	5,4	3,1	4,0
PKB przeznaczany na cele militarne (IISS – w %)	3,47	4,18	2,59	4,34
Wydatki militarne na 1 mieszkańca (SIPRI – USD)	579	454	94,2	84,8
Wydatki militarne na 1 mieszkańca (IISS – USD)	453	362	75	88
Wydatki militarne jako wydatki rządowe (SIPRI – w %)	11,8	13,7	6,7	8,9

Źródło: *The Military Balance 2016*, London 2016, s. 458; *SIPRI Military Expenditure Database*, URL http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milex_database, inf. z 27 X 2016.

Ważną kwestię stanowi porównanie potencjału bojowego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i Ukrainy. Rosja w roku 2016 dysponowała około 1790 aktywnymi ładunkami jądrowymi, zaś cały jej potencjał wynosił blisko 7300 ładunków (zob. tab. 3). Ponadto Federacja Rosyjska znacząco przewyższyła Ukrainę w 2016 r. pod względem podstawowych kategorii uzbrojenia – z wyłączeniem techniki wojskowej znajdującej się w magazynach – w każdym rodzaju sił zbrojnych, tj. wojsk lądowych, sił powietrznych oraz marynarki wojennej. Najmniejsze dysproporcje występowały w dwóch kategoriach, tj. śmigłowce uderzeniowe 2-krotnie oraz systemy artyleryjskie 2,2 raza. Natomiast w przypadku samolotów bojowych przewaga Rosji wynosiła prawie 5,4 raza. Znaczące dysproporcje występowały przy uwzględnieniu personelu oraz najważniejszych kategorii uzbrojenia sił morskich. Jednocześnie pod względem potencjału bojowego Flota Czarnomorska Federacji Rosyjskiej posiada znaczącą przewagę nad Marynarką Wojenną Ukrainy (zob. tab. 3–6).

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

Tabela 3. Potencjał nuklearny Federacji Rosyjskiej roku 2016

	Ładunki aktywne	Pozostałe ładunki (ładunki znajdujące na stanie sił zbrojnych)	Całkowita liczba ładunków
Według FAS	1790	~ 5500 (4490)	~ 7300
Według SIPRI	1790	5500	7290

FAS – Federation of American Scientists (Federacja Naukowców Amerykańskich).

Źródło: *Global nuclear weapons: downsizing but modernizing*, https://www.sipri.org/media/press-release/2016/global-nuclear-weapons-downsizing-modernizing, inf. z 30 X 2016; H.M. Kristensen, S. Norris, *Status of World Nuclear Forces*, http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/, inf. z 10 XI 2016.

Tabela 4. Liczba żołnierzy i podstawowe kategorie uzbrojenia wojsk lądowych Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w roku 2016[a], według IISS

	Żołnierze w tys.	Czołgi	BWO[b]	Systemy artyleryjskie	Śmigłowce/ w tym bojowe[c]	Systemy obrony przeciwlotniczej
Rosja[d]	230,0	2700	12600+	4180+	–	1570+
Ukraina[e]	145,0	788	2259+	1862	164/133	b.d.

[a] Wliczając uzbrojenie składowane w bazach przechowywania sprzętu (magazynach).
[b] Wliczając transportery opancerzone.
[c] W Rosji śmigłowce – w tym uderzeniowe znajdują się w składzie Sił Powietrznych.
[d] 17 500 czołgów, 15 500 BWO i ponad 22 565 systemów artyleryjskich w składach.
[e] 1350 czołgów i około 90 systemów artyleryjskich w składach.

Źródło: *The Military Balance 2016*, London 2016, s. 190–195, 204–205.

Tabela 5. Liczba personelu oraz samolotów i śmigłowców sił powietrznych Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w roku 2016, według IISS

	Personel w tys.	Samoloty bojowe/ samoloty ogółem	Śmigłowce ogółem/ śmigłowce bojowe[a]	Systemy obrony przeciwlotniczej
Rosja	145,00	1090/1805+	~ 669/271+	560
Ukraina	45,00	202/289	37/–	322

[a] W Rosji śmigłowce, w tym uderzeniowe, znajdują się w składzie Sił Powietrznych.

Źródło: *The Military Balance 2016*, London 2016, s. 194–195, 205–206.

Potencjał militarny Rosji, po pierwsze, decyduje o międzynarodowej pozycji militarnej państwa, w tym także wobec Ukrainy. Po drugie, zasoby sił nuklearnych mają na celu odstraszenie ewentualnego agresora od dokonania ataku na Federację lub jej sojuszników. W kontekście zaś Ukrainy należy je rozpatrywać jako swego rodzaju możliwość „zastraszenia", tj. „wpływania" na podejmowanie przez jej władze bardziej „wstrzemięźliwych" działań, np. w kontekście wydarzeń w południowo-wschodniej części państwa. Po trzecie, Rosja stara się powstrzymywać zaangażowanie Stanów Zjednoczonych Ameryki i państw Europy Zachodniej (NATO) na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw, w tym na Ukrainie.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

Tabela 6. Personel i najważniejsze kategorie uzbrojenia sił morskich Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w roku 2016, według IISS

	Personel w tys.	Taktyczne okręty podwodne		Okręty nawodne głównych klas				Okręty patrolowe i obrony wybrzeża		Okręty desantowe		Lotnictwo morskie	
		SS	SSN/ SSGN	L.	Kr.	N.	F.	K.	Pat.	D.	P.	Samoloty bojowe/samoloty ogółem	Śmigłowce
Rosja	148,00	22	27	1	6	18	10	46	43	–	47	186/247	185
F. Czarn.	b.d.	5	–	–	2	1	2	10	15	–	10	25+/37+	b.d.
Ukraina	6,00	–	–	–	–	–	1	1	3	–	1	–/4	8+

SS – okręt podwodny; SSN/SSGN – okręt podwodny o napędzie atomowym/okręt podwodny o napędzie atomowym wyposażony w pociski manewrujące; L. – lotniskowce; Kr. – krążowniki; N. – niszczyciele; F. – fregaty; Ko. – korwety; Pat. – patrolowe; Ś. – śmigłowce; D. – duże/uniwersalne okręty desantowe; P. – pozostałe jednostki desantowe i poduszkowce.

Źródło: *The Military Balance 2016*, London 2016, s. 191–194, 198, 205.

Demonstracja siły militarnej

Demonstracja siły militarnej obejmuje także stan gotowości bojowej jednostek wojskowych. Po pierwsze, Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej uczestniczą w manewrach wojskowych na własnym terytorium oraz byłych republik poradzieckich, przede wszystkim członków Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ). Realizowane są one zarówno samodzielnie przez Armię Rosji, jak i z udziałem wojsk innych państw poradzieckich, w tym m.in. Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu. Po drugie, towarzyszy temu także podnoszenie stanu gotowości bojowej w Okręgu lub Okręgach Wojskowych (OW) oraz niezapowiedziane inspekcje w jednostkach bojowych. Po trzecie, prowadzone są również patrole bombowców strategicznych Tu-95 i Tu-160[9].

Roger N. McDermott wskazał, iż w 2013 r. Federacja Rosyjska rozpoczęła „niespodziewane inspekcje" o dużej skali, którym towarzyszyły manewry wojskowe. W konsekwencji w późniejszym okresie były one kontynuowane. Stanowiły także rolę „przykrywki" do prowadzenia kolejnych operacji albo form wywierania nacisku na Ukrainę[10]. Ponadto w celu zapewnienia bezpieczeństwa w związku z trwającymi w dniach 7–23 lutego 2014 r. Zimowymi Igrzyskami Olimpijskimi w Soczi podniesiono stan gotowości bojowej jednostek w Południowym OW[11]. Natomiast duże niezapowiedziane i przyśpieszone manewry wojskowe Sił Zbrojnych FR rozpoczęły się 26 lutego 2014 r.

[9] J. Norberg, F. Westerlund, *Russia's Armed Forces in 2016*, [w:] *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2016*, red. G. Persson, Report no FOI-R--4326—SE, 2016, December, s. 52–554.

[10] R.N. McDermott, *Brothers Disunited: Russia's Use of Military Power in Ukraine*, s. 8, http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/international/McDermott/Brotherhood_McDermott_2015.pdf, inf. z 8 IX 2016.

[11] *Ibidem*, s. 8.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

w Zachodnim i Centralnym[12] Okręgach Wojskowych. Pavel Felgenhauer wskazał, że mogło w nich uczestniczyć około 150 tys. żołnierzy, ponad 2000 czołgów i pojazdów opancerzonych, a także 200 samolotów odrzutowych i śmigłowców. W ramach tych manewrów jednostki wojskowe przegrupowano na pozycje bojowe i dalej miały oczekiwać na rozkazy. Wskazywano, że oddziały pancerne oraz zmotoryzowane przetransportowano koleją na odległość nawet do 1 tys. km[13]. Ćwiczenia te zbiegły się w czasie z wydarzeniami na Półwyspie Krymskim.

Siły Zbrojne Rosji prowadziły także wspólne manewry wojskowe z innymi państwami OUBZ, w tym m.in. w Kirgistanie (w październiku 2014 r. – „Niezłomne braterstwo 2014") i w Kazachstanie (w sierpniu 2014 r. – „Współdziałanie 2014"), północno-zachodnia część Federacji (w sierpniu 2016 r. – „Współdziałanie 2016"), „Zachód", „Tarcza Związku". Ich zakres obejmował przećwiczenie wspólnych operacji pokojowych prowadzonych przez „kolektywne siły pokojowe", w założeniu mających działać w regionie kryzysu, tj. w warunkach zbliżonych do sytuacji na Ukrainie. Wskazywano, że w Wojskach Powietrzno-Desantowych (WDW) przygotowano już odpowiednie siły (około 5 tys. żołnierzy), które mogą uczestniczyć w operacjach pokojowych poza granicami państwa[14]. 16 marca 2015 r. rozpoczęły się kilkudniowe niezapowiedziane szybkie ćwiczenia wojskowe, w których brało udział około 45 tys. personelu, 3 tys. pojazdów, 110 samolotów oraz 40 okrętów nawodnych i 15 łodzi podwodnych. Manewry swoim zakresem obejmowały Arktykę, a także tereny graniczące z Finlandią. Zostały one przeprowadzone z udziałem atomowych okrętów podwodnych dysponujących pociskami balistycznymi oraz sił eskorty Floty Północnej. W ramach tych manewrów na obszarze Obwodu Kaliningradzkiego rozmieszczono systemy pocisków balistycznych typu „Iskander" oraz samoloty myśliwskie, a na Półwyspie Krymskim bombowce Tu-22M3. Wiązało się to także z zaangażowaniem sił Floty Bałtyckiej oraz Floty Czarnomorskiej. Dodatkowo w manewrach uczestniczyły jednostki z Zachodniego i Południowego OW. Ćwiczenia wojskowe przypominały potencjalny konflikt z państwami Europy (Zachodem)[15]. Należy podkreślić, iż intensywne działania szkoleniowe, które

[12] Roger N. McDermontt wskazał, że manewry wojskowe rozpoczęły się w Zachodnim i Południowym OW.

[13] P. Felgenhauer, *Yanukovych Recognized as Legitimate President in Exile in Russia*, „Eurasia Daily Monitor" 27 II 2014, Vol. 11, nr 38, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt _news%5D=42022&no_cache=1#.V9bRMjW-d0S, inf. z 12 IX 2016; J. Biersack, S. O'Lear, *op. cit.*, s. 255–256; R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 12.

[14] R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 21–22; *The Military Balance 2015*..., s. 481; *The Military Balance 2016*..., s. 482; A.M. Dyner, *Rosyjskie manewry przygotowaniem do działań ekspedycyjnych*, „Biuletyn PISM" 2015, nr 83, https://www.pism.pl/files/?id_plik=20534, inf. z 10 XII 2016; *Pokaz siły państw anty-NATO. Trzy razy więcej żołnierzy na manewrach*, http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/cwiczenia--odkb-w-rosji,667144.html, inf. z 10 XII 2016; J. Norberg, F. Westerlund, *op. cit.*, s. 52–54.

[15] *Russia Targets NATO With Military Exercises*, https://www.stratfor.com/analysis/russia-targets-nato--military-exercises, inf. z 1 XII 2016; *Stratfor: Ostatnie manewry wojskowe Rosji to alarm dla* Europy, http://forsal.pl/artykuly/861173,stratfor-ostatnie-manewry-wojskowe-rosji-to-alarm-dla-europy.html?gclid=CI7V65SMutACFcn7cgodiJwEWA, inf. z 3 XII 2016.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

nastąpiły po wybuchu kryzysu na Ukrainie, wiązały się również ze zwiększeniem aktywności Sił Powietrznych Rosji[16]. Według Anny M. Dyner, w 2015 r. Rosja przeprowadziła około 5 tys. ćwiczeń, zróżnicowanych pod względem skali oraz charakteru, włączając w to również niezapowiedziane sprawdzenie gotowości bojowej wojsk[17]. Natomiast w 2016 r. zaplanowano w Federacji około 4 tys. form aktywności wojskowej[18].

Do jednych z największych manewrów wojskowych w roku 2016 zaliczono „Kaukaz 2016". Zostały one poprzedzone ogłoszeniem przez ministra obrony Siergieja Szojgu w sierpniu 2016 r. kolejnej niezapowiedzianej kontroli gotowości bojowej Sił Zbrojnych FR w Południowym OW, części jednostek w Zachodnim OW, Centralnym OW, a także we Flocie Północnej. Aktywność ta objęła także głównodowodzących Sił Powietrzno-Kosmicznych i Wojsk Powietrzno-Desantowych. Kontrola została przeprowadzona w okresie 25–31 sierpnia 2016 r. i obejmowała postawienie wojsk w stan pełnej gotowości bojowej[19]. W dniach 5–9 września 2016 r. odbyły się ćwiczenia wojskowe „Kaukaz 2016" w Południowym OW, które objęły również Półwysep Krymski oraz akweny Morza Czarnego i Morza Kaspijskiego. Uczestniczyło w nich około 12,5 tys. żołnierzy, a także ponad 100 samolotów i śmigłowców, 15 okrętów wojennych oraz inne rodzaje uzbrojenia. Brały w nich udział także jednostki Armii Rosji stacjonujące na Krymie. Miały one na celu szczególnie odparcie ataku ze strony „Państwa Zachodniego" przede wszystkim na Półwysep. Ćwiczenia te wywołały sprzeciw ze strony Ukrainy oraz spowodowały podniesienie poziomu zagrożenia dla państwa[20]. Natomiast decyzja Ukrainy o przeprowadzeniu w dniach 1–2 grudnia 2016 r. ćwiczeń wojskowych z wykorzystaniem pocisków rakietowych na Morzu Czarnym w okolicach Krymu wywołała sprzeciw Rosji, także w postaci „groźby użycia siły militarnej". Towarzyszyło temu również postawienie jednostek obrony powietrznej w stan podwyższonej gotowości bojowej, zaś okręty wojenne Floty Czarnomorskiej FR na okres ćwiczeń zostały rozmieszczone na zachód od wybrzeża Krymu. Według informacji podanych przez Armię Ukrainy manewry odbyły się około 27–30 km od północno-zachodniego wybrzeża Krymu, zaś same rakiety startowały ze stanowisk rozmieszczonych 90 km od Krymu[21].

[16] *Katastrofa „Nocnego Łowcy". Czarna seria rosyjskiego lotnictwa*, http://www.defence24.pl/241198,-katastrofa-nocnego-lowcy-czarna-seria-rosyjskiego-lotnictwa-wideo, inf. z 15 IX 2015; J. Norberg, F. Westerlund, *op. cit.*, s. 52–54.

[17] A.M. Dyner, *„Kaukaz 2016" kolejnym testem rosyjskich sił zbrojnych*, „Biuletyn PISM" 2016, nr 63, https://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-63-1413#, inf. z 10 XII 2016.

[18] O. Ognokolenko, *Ukraina stanowitsia dla Rossii stratiegiczeskim protiwnikom*, http://www.ng.ru/armies/2016-07-29/1_ukraina.html, inf. z 25 XI 2016.

[19] *Rosja: niezapowiedziana kontrola gotowości bojowej wojsk*, http://pl.sputniknews.com/swiat/20160825/3764537/rosja-niezapowiedziana-kontrola-gotowosci-bojowej-wojsk.html, inf. z 20 IX 2016.

[20] A.M. Dyner, *„Kaukaz 2016"…*; *Rosja szykuje się do ćwiczeń. Ukraina podwyższa poziom zagrożenia*, http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ukraina-podwyzszony-poziom-zagrozenia,666847.html, inf. z 10 XII 2016.

[21] *Ukraina zaczyna ćwiczenia wojskowe, Rosja jest wściekła. Okręty Floty Czarnomorskiej w gotowości*, http://forsal.pl/artykuly/997875,ukraina-zaczyna-cwiczenia-wojskowe-okrety-floty-czarnomors

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

W praktyce Federacja konsekwentnie stosowała groźbę eskalacji konfliktu na Ukrainie, poczynając od rozpoczęcia niezapowiedzianych oraz nagłych inspekcji w jednostkach wojskowych sił konwencjonalnych na terytorium całego państwa. Towarzyszyło temu również wzmacnianie potencjału bojowego Armii Rosji w sąsiedztwie granicy z Ukrainą, co mogło sprawiać wrażenie podjęcia aktywności zbrojnej na większą skalę w tym państwie[22]. Jednocześnie niezapowiedziane inspekcje i podnoszenie stanu gotowości bojowej w Okręgach Wojskowych stanowiły pewnego rodzaju „zabezpieczenie" czy też „usprawiedliwienie" w przypadku dyslokacji części jednostek WDW oraz formacji specjalnych (Specnaz)[23]. Ponadto należy wskazać także na ćwiczenia sił nuklearnych, w tym Strategicznych Wojsk Rakietowych, jak również przeloty bombowców zdolnych do przenoszenia ładunków jądrowych w pobliżu przestrzeni powietrznej członków NATO. Mogło to stanowić swego rodzaju ostrzeżenie dla innych państw, aby „nie angażowały się w jakimkolwiek stopniu w konflikt na Ukrainie". Należy także wskazać na potencjalną możliwość rozmieszczenia przez Rosję broni nuklearnej lub środków jej przenoszenia na Krymie[24]. Dodatkowo na południowo-zachodnim kierunku strategicznym zwiększono pod względem liczebnym stan personelu wojskowego. Minister obrony FR Siergiej Szojgu wskazał, iż sformowano nowe jednostki, w tym 4 dywizje, 9 brygad, 22 pułki, a także brygady rakietowe wyposażone w taktyczno-operacyjne systemy pocisków balistycznych „Iskander-M". Zwiększono również dostawy nowoczesnych systemów uzbrojenia do graniczących z Ukrainą jednostek wojskowych w Południowym OW, w tym m.in. samolotów bojowych, śmigłowców uderzeniowych, systemów obrony przeciwlotniczej. Wzmocniono także potencjał bojowy Floty Czarnomorskiej przez uzupełnienie jej stanu nowymi nawodnymi okrętami wojennymi, łodziami podwodnymi oraz jednostkami pomocniczymi[25].

Obecność wojskowa

Federacja Rosyjska przywiązuje dużą wagę do wykorzystania kluczowych dla systemu obronnego baz oraz infrastruktury militarnej na obszarze WNP, w tym szczególnie na Ukrainie. Zgodnie z porozumieniami podpisanymi 28 maja 1997 r., a także późniejszym z 21 kwietna 2010 r. przewidywano stacjonowanie okrętów Floty Czarnomorskiej

kiej-w-gotowosci.html, inf. z 11 XII 2016; *Rosyjskie wojska na Krymie w podwyższonej gotowości. „Jawna groźba użycia siły"*, http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ukraina-wiceminister-obrony-nie-wyklucza-ataku-rosji,696088.html, inf. z 11 XII 2016.

22 R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 23.

23 *Ibidem*, s. 19.

24 *Ibidem*, s. 23; *Russia Targets NATO With Military Exercises…*; *Rosyjskie wojska rakietowe w stanie gotowości bojowej*, http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/rosja-wojska-rakietowe-postawione-w-stan-gotowosci-bojowej,681361.html, inf. z 12 XII 2016.

25 O. Ognokolenko, *op. cit.*; W. Muchin, *Wozmożnuju agriessiju Rossija otrazit nowiejszimi wooruże-nijami*, http://www.ng.ru/cis/2016-08-15/1_agression.html, inf. z 5 XII 2016.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

w bazie w Sewastopolu oraz wykorzystanie przez Rosję infrastruktury militarnej na Krymie do roku 2042[26].

Po aneksji Półwyspu w marcu 2014 r. obecność wojskowa Federacji na terytorium Ukrainy ma specyficzny charakter. Po pierwsze, Krym i Sewastopol oficjalnie stanowią część Ukrainy, ale *de facto* znajdują się pod kontrolą i w składzie Rosji. Po drugie, obejmuje obecność jednostek wojskowych FR, a także doradców i instruktorów na obszarach kontrolowanych przez separatystów w Donieckiej Republice Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republice Ludowej (ŁRL), bez uregulowania na podstawie umów międzypaństwowych. Oznacza to, iż oddziały te przebywają na terytorium bez zgody władz centralnych. Ponadto wojska FR nie zostały oficjalnie „zaproszone" przez przedstawicieli DRL i ŁRL.

Według IISS, przed konfliktem na Ukrainie w roku 2014 na Krymie stacjonowało około 13 tys. żołnierzy FR oraz 102 BWO i 24 systemy artyleryjskie. W 2015 r. jednostki te zostały wzmocnione do poziomu 20 tys. żołnierzy, 250 BWO oraz 30 systemów artyleryjskich. Trend ten utrzymał się również w roku 2016, wówczas na Krymie stacjonowało około 28 tys. żołnierzy, co najmniej 40 czołgów, 450 BWO, 48 systemów artyleryjskich, a także samoloty wielozadaniowe i uderzeniowe klasy Su-24/-27/-30[27]. Igor Sutyagin szacował, że na Półwyspie może znajdować się od 29 tys. do 40 tys. żołnierzy rosyjskich[28]. Od marca 2014 r. następowało również stałe wzmacnianie potencjału militarnego na Krymie. Szczególnie należy podkreślić rozmieszczenie przez Rosję systemów obrony przeciwlotniczej, w tym najnowocześniejszych S-400 „Triumf" oraz „Pancyr-S", a także wcześniejszej generacji S-300PM. Uwzględniając ich zakres działania operacyjnego, szczególnie zestawów S-400, obejmuje on Półwysep oraz znaczną część Morza Czarnego. Ponadto wzmocniono również rakietową obronę wybrzeża, co wiązało się z przywróceniem gotowości bojowej dwóch pochodzących jeszcze z okresu ZSRR stacjonarnych rakietowych systemów P-35B „Utjos" (SS-N-3a). Do roku 2020 na bazie tego kompleksu może zostać rozmieszczony nowoczesny rakietowy system obro-

[26] Porozumienia dotyczące podziału potencjału i infrastruktury Floty Czarnomorskiej, statusu Floty Rosji na terytorium Ukrainy, a także redukcji zadłużenia lub zniżki za dostawę nośników energii zob. szerzej: *Rossija – Ukraina 1990–2000: Dokumienty i matieriały:* Kniga 1: 1990–1995, Moskwa 2001, s. 57–60, 83–86, 91–94, 103–105, 183, 203–206, 323–324, 343, 366–368, 438–440; *Rossija – Ukraina 1990–2000: Dokumienty i matieriały:* Kniga 2: 1996–2000, Moskwa 2001, s. 125–166, 244–246, 307, 312–316, 350–367; I. Topolski, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw Europy Wschodniej...*, s. 235–239, 277; A. Górska, P. Wołowski, *Flota za gaz – Ukraina wiąże się z Rosją*, „Tydzień na Wschodzie OSW" 2010, nr 16, http://www.osw.waw.pl...flota-za-gaz-ukraina-wiaze-sie-z-rosja>, inf. z 12 V 2010; I. Topolski, *Flota za gaz...*, s. 162; S. Ławrow, *Mieżdu proszłym i buduszczim. Rossijskaja dipłomatija w mieniajuszczemsia mirie*, Moskwa 2011, s. 157.

[27] *The Military Balance 2014*…, s. 192; *The Military Balance 2015*…, s. 197–198; *The Military Balance 2016*…, s. 202.

[28] Zob.: I. Sutyagin, *Russian, Forces in Ukraine*, „Briefing Paper" 2015, s. 4, https://rusi.org/publication/briefing-papers/russian-forces-ukraine, inf. z 7 I 2016.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

ny brzegowej „Bastion" z rakietami P-800 „Oniks", który może atakować cele położone na dystansie 350 km na morzu oraz 450 km na lądzie[29].

W latach 2015–2016 według danych IISS w Obwodzie Donieckim i Ługańskim znajdowało się co najmniej 300 osób personelu wojskowego[30]. Zdaniem zaś Rogera N. McDermotta, instruktorzy wojskowi z Rosji szkolili separatystów w południowo-wschodniej Ukrainie[31]. Według danych przedstawionych przez Główny Zarząd Wywiadu Ministerstwa Obrony Ukrainy[32] (GUR), w działania na terytorium państwa byli zaangażowani oficerowie armii Rosji, włączając także tych wysokich rangą. Z jednej strony odpowiadali oni osobiście za operacje wojskowe na obszarze Ukrainy, m.in. Siergiej Istrakow (gen. płk., Zastępca Naczelnika Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR), Andrij Sierdiukow (Dowódca WDW Sił Zbrojnych FR), Wołodimir Szamanow (były Dowódca WDW Sił Zbrojnych FR). Z drugiej zaś, oficerowie armii FR sprawowali różne funkcje doradcze, sztabowe lub dowódcze w formacjach zbrojnych DRL i ŁRL[33].

Według międzynarodowych wolontariuszy pracujących dla portalu InformNapalm, na terytorium Ukrainy w okresie od października 2014 r. do sierpnia 2016 r. zidentyfikowano 33 typy techniki wojskowej. Były to zarówno systemy uzbrojenia, jak i sprzęt wojskowy, które znajdowały się na wyposażeniu formacji zbrojnych separatystów w Donbasie. Podkreślono także, iż modele te weszły do stanu armii Rosji w latach 2004–2015. Jednocześnie wskazywano, że nie znajdowały się one na wyposażeniu Sił Zbrojnych Ukrainy, gdyż nie były one zarówno opracowywane, jak i importowane przez to państwo. Należy jednak podkreślić, iż systemy te są stosowane w Donbasie w ograniczonym zakresie. Sytuacja taka może oznaczać, że były i są one testowane w warunkach pola walki. W praktyce Donbas stanowi swego rodzaju poligon doświadczalny dla Sił Zbrojnych FR do sprawdzania walorów bojowych nowych modeli uzbrojenia oraz możliwości sprzętu wojskowego. Z tegoż względu, iż są to nowe systemy techniki wojskowej, wymaga to odpowiednich kwalifikacji do ich obsługi. Ponadto w zdecydowanej większości separatyści wykorzystywali uzbrojenie starszych generacji, znajdujące się na stanie armii obu państw[34]. Zdaniem Igora Sutyagina, na terytorium Ukrainy najpóźniej 14 lipca 2014 r. pojawiły się oddziały rozpoznawcze oraz siły specjalne (Specnaz),

[29] W. Muchin, *Bałakławskije „Utiesy" zaszczitiat Krym*, http://www.ng.ru/politics/2016-11-21/1_6864_crimea.html, inf. z 29 XI 2016; *Krym: Rosjanie reanimują radzieckie instalacje rakietowe*, http://www.defence24.pl/494342,krym-rosjanie-reanimuja-radzieckie-instalacje-rakietowe-video, inf. z 30 XI 2016; W. Muchin, *Wozmożnuju agriessiju*...

[30] *The Military Balance 2014*…, s. 192; *The Military Balance 2015*…, s. 197–198; *The Military Balance 2016*…, s. 202.

[31] R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 22–23.

[32] GUR – Hołowne Uprawlinnia Rozwidky Ministerstwa Oborony Ukrajiny.

[33] Zob. szerzej: *Wijs´kowosłużbowci ZS Rosiji, jaki berut´ uczast´ u bojowych dijach na terytoriji Ukrajiny*, https://gur.gov.ua/content/russia-cambatants-suspected-of-committing-war-crimes.html, inf. z 20 XII 2016.

[34] *Weaponry of the Russian Federation in the war against Ukraine*, Report of the international volunteer community InformNapalm, https://napalm.natocdn.work/2016/10/Report_InformNapalm.pdf, inf. z 1 XII 2016.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

zaś 11 sierpnia 2014 r. regularne jednostki Armii Rosji, przede wszystkim należące do wojsk zmechanizowanych oraz WDW. W późniejszym okresie stopniowo zostały one rozszerzone o wydzielone oddziały z dywizji lub samodzielnych brygad wojsk pancernych, rakietowych i artyleryjskich, wsparcia bojowego, służb zabezpieczenia bojowego oraz Wojsk Wewnętrznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych[35]. W dniu 3 stycznia 2017 r. minister obrony Ukrainy Stepan Półtorak oświadczył, że w Donbasie stacjonuje około 5 tys. żołnierzy Sił Zbrojnych FR, a także technika wojskowa, tj. 600 czołgów, 1300 bojowych wozów opancerzonych, 760 systemów artyleryjskich i 300 wielowadnicowych wyrzutni rakietowych[36].

Kooperacja przedsiębiorstw zbrojeniowych

Rosja w stosunku do Ukrainy starała się tworzyć sieci powiązań wojskowych w celu „przyciągnięcia" tego państwa. Ponadto zapewnienie funkcjonowania kompleksu militarno-przemysłowego (WPK), w tym ochrona potencjału naukowo-przemysłowego w wysoko zaawansowanych sektorach przemysłu zbrojeniowego wymaga rozwijania kooperacji przemysłowej z Ukrainą. Natomiast Ukraina kładzie nacisk na rozwój własnego przemysłu zbrojeniowego, uzyskanie korzyści ekonomicznych, w tym rezerw walutowych oraz możliwość pozyskania niezbędnej siłom zbrojnym techniki wojskowej[37].

Należy zaznaczyć, iż 33 przedsiębiorstwa na Ukrainie miały pozycję monopolisty w dostawie około 3200 różnych wyrobów dla zakładów zbrojeniowych w Federacji. Ponadto znaczna część techniki wojskowej w Rosji pochodziła z Ukrainy. Przemysł obronny na Ukrainie był w około 40% powiązany z WPK Rosji. Współpraca zbrojeniowa obejmowała swoim zakresem około 300 przedsiębiorstw ukraińskich i co najmniej 100 firm WPK FR, które otrzymywały różne podzespoły i elementy produkowane na Ukrainie. W praktyce dalej „funkcjonuje specjalizacja" ukształtowana w okresie ZSRR. Szczególny nacisk kładziono na kooperację w branży lotniczo-kosmicznej oraz związanej z produkcją systemów optyczno-elektronicznych, które nie miały odpowiedników w Federacji, w tym rozwijaniu systemu nawigacji satelitarnej GŁONASS. Koncerny z Rosji były także zainteresowane prywatyzacją części zakładów zbrojeniowych na Ukrainie[38].

Należy zwrócić uwagę na dwa problemy związane z uzależnienie Rosji od dostaw podzespołów produkowanych na Ukrainie. Po pierwsze, istotną kwestię stanowi współpraca w zakresie utrzymania przez „KB Južnyj" oraz „Južmasz" w Dniepropie-

[35] Zob.: I. Sutyagin, *op. cit.*, s. 1–10.

[36] M. Raczkiewycz, *New OSCE chief visits war-torn Donbas; Kyiv cites massive Russian cyberattacks*, http://www.ukrweekly.com/uwwp/new-osce-chief-visits-war-torn-donbas-kyiv-cites-massive-russian-cyber-attacks/, inf. z 9 I 2016.

[37] I. Topolski, *Polityka...*, s. 240–242; Idem, *Współpraca...*, s. 71–74, 77–78; G. Pieriepielica, *Wojenno-promyszlennoje sotrudniczestwo Ukrainy, Biełarusi i Rossii: wozmożnosti, prioritiety, pierspiektiwy*, [w:] *Mieczi i orała: ekonomika nacyonalnoj biezopasnosti Biełarusi i Ukrainy*, R. Legwołd, S.A. Uołłandier (red.), Cambridge (Massachusetts), Londyn 2004, s. 173.

[38] I. Topolski, *Polityka...*, s. 241–242; Idem, *Współpraca...*, s. 79–80; A.M. Dyner, *Perspektywy i konsekwencje współpracy wojskowej Białorusi i Rosji*, „Biuletyn PISM" 4 VI 2013, nr 60 (1036), s. 2.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

trowsku sprawności technicznej znacznej części międzykontynentalnych pocisków balistycznych (ICBM) w ramach Strategicznych Sił Rakietowych Rosji. Wojciech Łuczak wskazywał, że w okresie marzec–kwiecień 2014 r. aż 80% głowic nuklearnych zainstalowanych na ICBM zostało zaprojektowanych lub wyprodukowanych w okresie ZSRR w przedsiębiorstwach, które znalazły się po jego rozpadzie na terytorium Ukrainy. Natomiast dokumentacja techniczna i serwisowa jest przechowywana w Dniepropietrowsku. W praktyce oznaczało to, iż specjaliści z Ukrainy zajmowali się oceną stanu okresowego i przeglądami technicznymi i gwarancyjnymi. Federacja w skali roku płaciła za świadczenie Ukrainie tego rodzaju usług 10 mln dolarów. Ewentualna możliwość usamodzielnienia się Rosji lub zerwania powiązań technicznych może w konsekwencji prowadzić do pojawienia się trudności oraz wzrostu kosztów, gdyż cała dokumentacja pocisków balistycznych na paliwo ciekłe znajduje się na terytorium Ukrainy[39].

Jednocześnie należy podkreślić kwestię dotyczącą dostaw głównie podzespołów oraz wyposażenia do systemów uzbrojenia konwencjonalnego, przede wszystkim silników do śmigłowców, samolotów transportowych i szkolno-bojowych, ale także turbin gazowych do okrętów nawodnych z Ukrainy do Federacji. Spółka „Motor Sicz" była monopolistą w dostawie silników do helikopterów produkowanych i eksploatowanych w Rosji[40]. Wojciech Łuczak, powołując się na dane ekspertów z Ukrainy, wskazywał, iż około 95% śmigłowców wielozadaniowych i uderzeniowych FR było uzależnionych od dostaw silników z przedsiębiorstwa „Motor Sicz". W praktyce możliwości produkcyjne Rosji oceniał na poziomie około 50 zespołów napędowych rocznie. Natomiast zwiększenie ich wytwarzania było możliwe dopiero w okresie kilku lat. Dopiero w takiej sytuacji FR nie będzie już potrzebowała kooperacji z firmą „Motor Sicz". Inna kwestia dotyczy dostaw produkowanych przez zakład „Zoria-Maszprojekt" w Nikołajewie turbin gazowych jako napędu okrętów nawodnych[41].

Po aneksji Krymu premier Arsenij Jaceniuk wskazał w marcu 2014 r., że Ukraina nie będzie sprzedawała do Rosji uzbrojenia, sprzętu wojskowego oraz amunicji. Mimo tej deklaracji oraz zapowiedzi kolejnych generalnych dyrektorów narodowego koncernu zbrojeniowego Ukroboronoprom o wygaszaniu eksportu do Federacji oraz zamrażaniu kooperacji zbrojeniowej z firmami WPK tego państwa, współpraca i dostawy dalej funkcjonowały. Kwestia ta dotyczyła dostaw części zamiennych, podzespołów oraz kompletnych napędów, tj. silników lotniczych lub turbin gazowych, a także świadczenia usług dla Sił Zbrojnych Rosji[42].

---

[39] W. Łuczak, *Rosja bez dostaw z Ukrainy?*, http://www.altair.com.pl/magazines/article?article_id=5169, inf. z 15 IX 2015.

[40] *Rosyjska armia silnie uzależniona od ukraińskiej zbrojeniówki. Kluczowe pociski balistyczne, silniki lotnicze, systemy walki*, http://www.defence24.pl/83217,rosyjska-armia-silnie-uzalezniona-od-ukrainskiej-zbrojeniowki-kluczowe-pociski-balistyczne-silniki-lotnicze-systemy-walki, inf. z 15 IX 2015.

[41] W. Łuczak, *Rosja*...

[42] *Ibidem*.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

Zdaniem Wojciecha Łuczaka, w tym samym okresie wykonywanych było 20 kontraktów zbrojeniowych z Federacją Rosyjską. Szczególnie wskazywał on na realizowaną w roku 2014 umowę dotyczącą dostaw 400 kompletnych turbinowych silników lotniczych i przekładni przez spółkę „Motor Sicz" z Zaporoża do śmigłowców typu Mi-8/-17 o wartości ponad 400 mln dolarów. Należy zaznaczyć, iż pewna część przedsiębiorstw na Ukrainie, w tym pozostających poza kontrolą Ukroboronopromu, wypełniało przyjęte umowy, wskazując jako alternatywę upadłość lub strajki pracowników. Wymieniano wśród nich m.in. przedsiębiorstwo „Arsenał" z Kijowa, które dostarczało głowice samonaprowadzające do kierowanych pocisków rakietowych klasy powietrze-powietrze R-73 ze stacjami GSN Majak. Stanowiły one zasadnicze uzbrojenie podstawowych samolotów bojowych typu MiG-29/-31/-35 oraz Su-24/-35S/-37, znajdujących się na wyposażeniu Sił Powietrznych FR. Ponadto spółka „Motor-Sicz" i Rosyjskie Zjednoczenie Silnikowe ODK podpisały i uruchomiły procedurę rejestracji w Rosji wspólnego centrum zaawansowanych technologii nowoczesnych lotniczych jednostek napędowych. Firma z Federacji objęła 51% akcji nowej spółki. W założeniu w swoich działaniach miała koncentrować się na projektowaniu i wprowadzaniu do późniejszego użycia nowych, ale istniejących już kolejnych generacji lub wersji silników do samolotów transportowych, w tym D-18T serii 3 (An-124-111/-124-100M), D-436-148FM (An-178/-148T) i pasażerskich PD-14 (MS-21)[43]. Prawdopodobnie spółka „Motor-Sicz" dostarcza do Rosji silniki do śmigłowców przez Orszańskie Zakłady Remontowo-Lotnicze na Białorusi, których jest udziałowcem. Sprzedaż odbywa się również za pośrednictwem firmy „Dwigatieli" Władimir Klimow – Motor Sicz, która nie została objęta sankcjami przez władze Ukrainy[44].

Według danych SIPRI, w latach 2013–2016 Rosja nie eksportowała techniki wojskowej na Ukrainę. W tym okresie Federacja zakupiła uzbrojenie o wartości 630 mln dolarów w sześciu państwach. Jednak na Ukrainę przypadło aż 545 mln dolarów – odpowiednio 129 mln (2013), 150 (2014), 98 (2015) i 169 mln dolarów (2016), co stanowiło około 86,5% całości transferu techniki wojskowej[45]. Po pierwsze, import Federacji Rosyjskiej zawierał zaawansowane technologie i wiązał się z produkcją na podstawie kupionej na Ukrainie licencji silników odrzutowych do maszyn szkolno-bojowych Jak-130, a także samolotów transportowych An-140 i An-148. Po drugie, zakupy techniki wojskowej Rosji obejmowały również same silniki odrzutowe do samolotów szkolno-bojo-

[43] *Ibidem*.

[44] P. Andrusieczko, B. Wieliński, *Podejrzane kontrakty w Rosji i współwłaściciel od Janukowycza – z taką firmą minister Macierewicz chce budować polsko-ukraiński helikopter*, http://wyborcza.pl/7,75398,20854256,podejrzane-kontrakty-w-rosji-i-wspolwlasciciel-od-janukowycza.html, inf. z 10 I 2017; L. Grigorjewa, *Russkije «doczki», biełorusskije ofszory*, https://versia.ru/vertoletam-rossii-udobnee-podderzhivat-ukrainskuyu-motor-sich-a-ne-sobstvennye-professionalnye-kollektivy, inf. z 19 II 2017.

[45] *TIV of arms exports from Russia, 2013-2016*, http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php, inf. z 19 II 2017; *TIV of arms exports to Russia, 2013–2016*, http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php, inf. z 19 II 2017.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

wych Jak-130, samoloty transportowe An-140-100 i An-148-100E oraz turbiny gazowe do produkowanych w stoczniach rosyjskich fregat. Sytuację związaną z dostawami tych systemów znacznie skomplikował rozwój wydarzeń na Półwyspie Krymskim i w południowo-wschodniej części Ukrainy. W roku 2014 władze tego państwa wprowadziły zakaz eksportu techniki wojskowej do Federacji Rosyjskiej[46].

Źródła NATO wskazywały, że Federacja dostarcza separatystom w południowo-wschodniej Ukrainie broń[47]. Według danych SIPRI, w roku 2014 zakupili oni w Rosji uzbrojenie o wartości 24 mln dolarów. Ponadto prorosyjscy separatyści otrzymali również z Federacji używane systemy uzbrojenia, w tym 100 przeciwpancernych pocisków kierowanych AT-14, 10 produkowanych w Polsce przenośnych rakietowych systemów przeciwlotniczych Grom-2[48], 5 transporterów opancerzonych BTR-82A i 10 czołgów T-72B3[49].

Użycie siły zbrojnej

Użycie siły zbrojnej przez Federację Rosyjską wobec Ukrainy ma złożony i specyficzny charakter. Należy wskazać na dwa istotne problemy, tj. operację na Półwyspie Krymskim oraz zaangażowanie w konflikt w południowo-wschodniej części Ukrainy – Donbasie. Po pierwsze, 27 lutego 2014 r. osoby w nieoznakowanych mundurach zajęły budynek parlamentu Autonomicznej Republiki Krymu, który odwołał dotychczasowe władze i zapowiedział referendum w sprawie rozszerzenia autonomii. 28 lutego 2014 r. rosyjscy żołnierze opanowali lotnisko w Sewastopolu, zaś wojskowi w mundurach Floty Czarnomorskiej FR otoczyli ukraiński posterunek graniczny w pobliżu portu w Sewastopolu. Następnie jednostki te przejęły kontrolę, określając tę aktywność jako ochronę najważniejszych obiektów na Półwyspie. Wskazywano, że 1 marca 2014 r. prawdopodobnie około 60% jednostek Obrony Powietrznej Ukrainy zostało zajętych. 2 marca 2014 r. rosyjscy żołnierze skonfiskowali broń z należącej do Ukrainy bazy radarowej i ośrodka szkolenia marynarki wojennej. W dniu 3 marca na przeprawie promowej Krym–Kaukaz w Cieśninie Kerczeńskiej, oddzielającej Rosję od Krymu, przeprowadzono koncentrację sprzętu wojskowego Armii Rosji. Kolejny krok obejmował opanowanie terminalu portowego w Kerczu. Później została przeprowadzona przez żołnierzy

[46] *Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 2013 to 2016*, http://www.sipri.org/contents/armstrad/at_data.html, inf. z 19 II 2017; *Transfers of major conventional weapons: sorted by recipient. Deals with deliveries or orders made for year range 2008 to 2014*, http://www.sipri.org/contents/armstrad/at_data.html, inf. z 12 VII 2015.

[47] *Report: Russia Supplying Weapons, Troops To Ukraine Separatists*, http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/04/12/report-russia-supplying-weapons-troops-ukraine-separatists/25672449/, inf. z 10 XI 2016.

[48] Prawdopodobnie zostały one zdobyte przez Armie Rosji podczas wojny z Gruzją w sierpniu 2008 roku.

[49] *TIV of arms exports from Russia, 2013–2016...*; *Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 2008 to 2016*, http://www.sipri.org/contents/armstrad/at_data.html, inf. z 19 II 2017.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

rosyjskich blokada Sztabu Marynarki Wojennej Ukrainy w Sewastopolu po odmowie marynarzy przejścia na stronę władz na Krymie. Sukcesywnie wzmacniano obecność wojsk Rosji na Półwyspie. W pierwszej kolejności przybyły jednostki WDW, Specnazu oraz Siły Operacji Specjalnych. Następnie na Półwysep przez Kercz została przebazowana 12. brygada zmotoryzowana. 16 marca 2014 r. w referendum na Krymie, według oficjalnych danych, prawie 97% głosujących opowiedziało się za wejściem Półwyspu w skład Federacji. 18 marca prezydent Władimir Putin podpisał *Traktat o przyjęciu Krymu i Sewastopola w skład Federacji Rosyjskiej*. Przez cały okres następowało zajmowanie baz i ośrodków dowodzenia, należących do Sił Zbrojnych Ukrainy, w tym także dochodziło do szturmów przez oddziały prorosyjskiej samoobrony lub też żołnierzy rosyjskich. 25 marca 2014 r. rosyjscy żołnierze przejęli kontrolę nad ostatnim okrętem Marynarki Wojennej Ukrainy na Krymie. 17 kwietnia 2014 r. prezydent Władimir Putin przyznał, że Rosjanie wspierali lokalne siły na Krymie[50]. Należy zaznaczyć, iż operacja zajęcia Krymu przypominała interwencję zbrojną, gdyż wojska Ukrainy nie stawiały zbrojnego oporu. W jej trakcie wykorzystano siły specjalne oraz elitarne jednostki Armii Rosji, a także duże znaczenie miało dysponowanie bazami wojskowymi w rejonie prowadzonych działań[51].

Po drugie, bardzo złożony problem występuje w przypadku użycia siły zbrojnej przez Rosję wobec Ukrainy. Oficjalnie Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej nie uczestniczą w działaniach bojowych prowadzonych w południowo-wschodniej części jej terytorium. Jednak użycie siły zbrojnej jako formy wykorzystania instrumentu militarnego w polityce Rosji obejmuje różne rodzaje aktywności. W tym wypadku granica pomiędzy obecnością wojskową a użyciem siły zbrojnej (o ograniczonym zakresie) jest płynna i nie w pełni przejrzysta. Należy wymienić następujące rodzaje aktywności militarnej, które można określić jako użycie siły zbrojnej, a mianowicie: a) przegrupowanie i koncentrację jednostek wojskowych w strefie przygranicznej, połączonej z gotowością ich bezpośredniego wykorzystania, którym towarzyszą incydenty zbrojne; b) wkroczenie na terytorium państwa jednostek wojskowych, jak również w pewnych sytuacjach ich udział w walce.

Roger McDermott zaznaczył, iż wojska Federacji Rosyjskiej były obecne w południowo-wschodniej części terytorium Ukrainy w mniejszej liczbie. Jego zdaniem, nacisk raczej kładziono na ich jakość, a nie ilość. Ponadto, mimo aktywności militarnej, główne zadanie wojsk FR polegało na prowadzeniu szkolenia, tworzeniu struktury organizacyjnej oraz wyposażaniu oddziałów miejscowych separatystów w celu zapewnienia im zdolności bojowych[52]. Według różnych źródeł szacuje się, że liczebność Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej stacjonujących od sierpnia 2014 r. przy granicy z Ukra-

[50] *Rok od inwazji „zielonych ludzików" na Krym*, http://www.rp.pl/artykul/1182504.html?p=2, inf. z 15 IX 2015; J. Biersack, S. O'Lear, *op. cit.*, s. 249–255; Ch. Bartles, R. McDermott, *Russia's Military Operation in Crimea. Road-Testing Rapid Reaction Capabilities*, „Problems of Post-Communism" 2014, Vol. 61, nr 6, s. 46–47, 54–60; R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 6–7, 11–13.

[51] J. Norberg, F. Westerlund, *op. cit.*, s. 54.

[52] R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 19; J. Norberg, F. Westerlund, *op. cit.*, s. 54.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

iną waha się na poziomie od 18 tys. do 45 tys. żołnierzy. Na ich wyposażeniu znajdują się znaczne ilości uzbrojenia, m.in. czołgi, BWO oraz samoloty i śmigłowce. Jednostki te zostały rozmieszczone wzdłuż granicy z Ukrainą – zidentyfikowano 8 miejsc[53]. W okresie od lipca do września 2014 r. z terytorium Federacji Rosyjskiej prowadzono ostrzał artyleryjski celów wojskowych położonych w strefie przygranicznej na obszarze Ukrainy[54].

Należy zaznaczyć, iż bezpośrednio w walki zaangażowały się jednostki wojskowe Rosji na Ukrainie po stronie separatystów z Donieckiej Republiki Ludowej oraz Ługańskiej Republiki Ludowej. W sytuacji gdy było to konieczne, regularne jednostki armii uczestniczyły w misjach. W tym wypadku została wypracowana taktyka, która zakładała, iż różne pododdziały lub związki wchodzą na teren prowadzonych działań bojowych i wykonują określone zadania. Jednocześnie korzystają ze wsparcia sił lokalnych, tj. wojsk separatystów. Działania te były prowadzone w ramach batalionowych czy też kompanijnych grup taktycznych. Skupiały one zintegrowane oddziały z kilku jednostek, dysponujące zróżnicowanym uzbrojeniem, w tym m.in. czołgami, BWO, systemami przeciwlotniczymi. Przykładowo w okresie walk pod miejscowością Debalcewo, grupa bojowa przemieszczała się z terytorium Federacji – gdzie dana jednostka stacjonowała w warunkach polowych nad granicą – wykonywała zadanie bojowe, a następnie powracała do obozu. Ponadto prowadzono także ostrzał artyleryjski, który miał na celu wsparcie uczestniczących w działaniach zbrojnych oddziałów. W Donbasie pododdziałom wojskowym z Rosji przydzielano siły lokalne separatystów, jednakże pod względem potencjału bojowego zazwyczaj ustępowały one jednostkom armii FR. Natomiast do działań o charakterze ofensywnym nadają się tylko „elitarne jednostki". W tym celu stosowane są działania dezinformacyjne i maskowanie. Zalicza się do nich m.in.: brak znaków rozpoznawczych na mundurach, zamazywanie znaków taktycznych na uzbrojeniu lub wyposażeniu, w tym czołgów, BWO, samochodów. Inne rozwiązanie polegało na stosowaniu znaków, które miały wskazywać, iż dany sprzęt znajduje się na wyposażeniu ugrupowań będących w składzie ŁRL lub DRL. Jednak tzw. OSINT, tj. wywiad oparty na źródłach jawnych, w tym analizie zdjęć publikowanych na portalach społecznościowych, Facebooku, Twitterze, pozwala także na zidentyfikowanie pojedynczych żołnierzy i określonego sprzętu wojskowego. Przede wszystkim w wyniku „masowego" publikowania przez żołnierzy Armii Federacji Rosyjskiej w sieci swoich zdjęć, w tym m.in. 5. brygady pancernej

[53] R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 25; I. Sutyagin, *op. cit.*, s. 4; *Russian Military Forces Staging Near Ukraine*, „The Potomac Foundation" 17 VIII 2016, http://www.thepotomacfoundation.org/russian-military-forces-staging-near-ukraine/, inf. z 27 II 2017.

[54] M. Raczkiewycz, *Report calls Russian artillery attacks against Ukraine in 2014 'acts of war,' as fighting in Donbas escalates*, http://www.ukrweekly.com/uwwp/report-calls-russian-artillery-attacks-against-ukraine-in-2014-acts-of-war-as-fighting-in-donbas-escalates/, inf. z 9 I 2016; S. Case, K. Anders, *Putin's Underclared War Summer 2014 Russian Artillery Strikes against Ukraine*, https://www.bellingcat.com/wp-content/uploads/2016/12/ArtilleryAttacks_withCover_EmbargoNote.pdf, inf. z 9 I 2017.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

z Ułan-Ude, na których widać sprzęt bojowy i zamalowane czy zatarte miejsca po wcześniejszych oznakowaniach[55].

O obecności jednostek wojskowych FR w południowo-wschodniej części Ukrainy świadczy także wykrycie na tym obszarze systemów uzbrojenia, które znajdują się tylko na wyposażeniu Armii Rosji. Sytuacja taka może świadczyć o zaangażowaniu w konflikt oddziałów rosyjskich[56]. Ponadto po stronie separatystów uczestniczyli również najemnicy, w tym Czeczeńcy, Osetyjczycy, Kozacy Kubańscy, weterani wojskowi oraz bezrobotni mężczyźni w wieku poborowym. Jednostki te stanowią odwzorowanie batalionowej grupy taktycznej funkcjonującej w Rosji[57].

Reasumując, Federacja Rosyjska wykorzystuje wobec Ukrainy różnorodne środki, w tym prowokacje, m.in. incydenty zbrojne. Zalicza się do nich także pomoc, szkolenie i wyposażenie lokalnych oddziałów separatystów oraz rozmieszczenie wybranych „elitarnych" własnych jednostek wojskowych w Donbasie[58].

Streszczenie: Instrument militarny nabiera coraz większego znaczenia w polityce Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy. Rosja dąży do zwiększenia potencjału militarnego Floty Czarnomorskiej oraz w Południowym OW. W interesie Federacji Rosyjskiej leży utrzymanie obecności wojskowej na terytorium Ukrainy, która ma na celu, z jednej strony, zachowanie jej we własnej strefie wpływów. W tym wypadku może także wystąpić bezpośrednie zaangażowanie w walkach oddziałów wojskowych Rosji po stronie separatystów. Natomiast z drugiej strony, ma to na celu znaczące ograniczenie możliwości integracji ze strukturami Zachodu, szczególnie Sojuszu Północnoatlantyckiego. Dwie formy, tj. odstraszanie potencjałem militarnym oraz demonstracja siły militarnej, mają na celu ostrzeżenie oraz powstrzymywanie innych państw, szczególnie Zachodu, aby nie angażowały się pośrednio lub bezpośrednio w rozwój wydarzeń na Ukrainie. Ponadto w interesie Rosji leży funkcjonowanie w „nieformalnych" powiązaniach z przedsiębiorstwami, które nie mają swoich odpowiedników w WPK Federacji Rosyjskiej. W tym wypadku należy się spodziewać, że sytuacja ta będzie trwała do czasu odtworzenia lub zbudowania własnego potencjału wytwórczego.
Słowa kluczowe: instrument militarny, Federacja Rosyjska, Ukraina, Krym, Donbas, siły zbrojne, przemysł zbrojeniowy, separatyści

[55] J. Norberg, F. Westerlund, *op. cit.*, s. 54; M. Gawęda, *Maskirowka w praktyce. Jak Rosjanie zdobyli Debalcewo*, http://www.defence24.pl/242684,maskirowka-w-praktyce-jak-rosjanie-zdobyli-debalcewo, inf. z 15 IX 2015.

[56] K. Iwanow, *Bojewiki usilili intiensiwnost' obstriełow na Mariupolskim naprawlenii*, http://www.gazetaby.com/cont/art.php?sn_nid=90463, inf. z 30 I 2016.

[57] R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 20.

[58] J. Norberg, F. Westerlund, *op. cit.*, s. 54; R.N. McDermott, *op. cit.*, s. 21.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

Military as an instrument of the Russian Federation's policy towards Ukraine

Abstract: Military instrument became meaningful in Russian Federation's policy towards Ukraine. Russia strives for increasing military capacities of the Black Sea fleet and of Southern military district. It is in Russia's own interest to keep military presence in the territory of Ukraine. On one hand, Russia intends to keep Ukraine in its sphere of influence. In that case, direct involvement of Russian troops in fighting (on the side of the separatists) is possible. On the other hand, Russia's aim is a significant reduction of Ukrainian prospects for integration with the West, especially the North Atlantic Treaty Organization. There are two forms – a military deterrence and a military strength demonstration – that aim at warning and preventing other states, especially in the West, from direct or indirect involvement in events in Ukraine. Moreover, it is also in Russia's interest to maintain 'informal' ties with enterprises that do not have their counterparts in the military-industrial complex of Russia. In this case, we may assume this situation will continue until Russia develops its own production capacities.

Keywords: Military instrument, Russian Federation, Ukraine, Crimea, Donbas, armed forces, arms industry, Separatist

Военный инструмент в политике Российской Федерации

Аннотация: Военный инструмент приобретает все большее значение в политике Российской Федерации по отношению к Украине. Россия стремится увеличить военный потенциал Черноморского флота и Южного округа. В интересе Российской Федерации – сохранить военное присутствие на территории Украины, целью которого, с одной стороны, является стремление удержать ее в собственной зоне влияния. В этом случае может также возникнуть непосредственное участие в боевых действиях военных подразделений России на стороне сепаратистов. В то время как, с другой стороны, целью является также значительное ограничение возможности интеграции со структурами Запада, особенно НАТО. Две формы, то есть отпугивание военным потенциалом и демонстрация военной силы, направлены на предупреждение и сдерживание других стран, особенно Запада, чтобы не включались прямо или косвенно в развитие событий в Украине. Кроме того, в интересах России функционирование «неформальных» решений с предприятиями, у которых нет аналогов в ВПК России. В этом случае можно ожидать, что такая ситуация будет продолжаться до тех пор, пока не будет воспроизведен или создан собственный производственный потенциал.

Ключевые слова: военный инструмент, Российская Федерация, Украина, Крым, Донбасс, вооруженные силы, военная промышленность, сепаратисты

Bibliografia

Dokumenty i materiały

Rossija – Ukraina 1990–2000: Dokumienty i matieriały: Kniga 1: 1990–1995, Moskwa 2001.

Rossija – Ukraina 1990–2000: Dokumienty i matieriały: Kniga 2: 1996–2000, Moskwa 2001.

Weaponry of the Russian Federation in the war against Ukraine, Report of the international volunteer community InformNapalm, https://napalm.natocdn.work/2016/10/Report_InformNapalm.pdf

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

Artykuły, monografie i opracowania

Bartles Ch., McDermott R., *Russia's Military Operation in Crimea. Road-Testing Rapid Reaction Capabilities*, „Problems of Post-Communism" 2014, Vol. 61, nr 6.

Biersack J., O'Lear S., *The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy*, „Eurasian Geography and Economics" 2015, Vol. 55, nr 3.

Case S., Anders K., *Putin's Underclared War Summer 2014 Russian Artillery Strikes against Ukraine*, https://www.bellingcat.com/wp-content/uploads/2016/12/ArtilleryAttacks_withCover_EmbargoNote.pdf

Felgenhauer P., *Yanukovych Recognized as Legitimate President in Exile in Russia*, „Eurasia Daily Monitor" 27 II 2014, Vol. 11, nr 38, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42022&no_cache=1#.V9bRMjW-d0S

Ławrow S., *Mieżdu proszłym i buduszczim. Rossijskaja dipłomatija w mieniajuszczemsia mirie*, Moskwa 2011.

McDermott R.N., *Brothers Disunited: Russia's Use of Military Power in Ukraine*, http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/international/McDermott/Brotherhood_McDermott_2015.pdf

Norberg J., Westerlund F., *Russia's Armed Forces in 2016*, [w:] *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2016*, red. G. Persson, Report no FOI-R--4326—SE, 2016.

Pieriepielica G., *Wojenno-promyszlennoje sotrudniczestwo Ukrainy, Biełarusi i Rossii: wozmożnosti, prioritiety, pierspiektiwy*, [w:] *Mieczi i orała: ekonomika nacyonalnoj biezopasnosti Biełarusi i Ukrainy*, red. R. Legwołd, S.A. Uołłandier, Cambridge (Massachusetts), Londyn 2004.

Russian Military Forces Staging Near Ukraine, „The Potomac Foundation" 17 VIII 2016, http://www.thepotomacfoundation.org/russian-military-forces-staging-near-ukraine/

Sutyagin I., *Russian, Forces in Ukraine*, „Briefing Paper" 2015, https://rusi.org/publication/briefing-papers/russian-forces-ukraine

The Military Balance 2014, London 2014.

The Military Balance 2015, London 2015.

The Military Balance 2016, London 2016.

Topolski I., *Flota Czarnomorska jako instrument polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, „Stosunki Międzynarodowe International Relations" 2010, t. 42, nr 3–4.

Topolski I., *Instrumenty militarne Federacji Rosyjskiej na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Rosja między imperium a mocarstwem nowoczesnym*, red. A. Dudek, R. Mazur, Toruń 2010.

Topolski I., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw Europy Wschodniej*, Lublin 2013.

Topolski I., *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2003.

Topolski I., *Współpraca militarna państw Europy Słowiańskiej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej" 2013, R. 11, z. 2.

Źródła internetowe

Altair. Agencja Lotnicza, http://www.altair.com.pl

„Defence24. Bezpieczeństwo. Wojsko. Przemysł", http://www.defence24.pl/

„DefenseNews", http://www.defensenews.com

Federation of American Scientists, http://fas.org

„Gazeta Wyborcza", http://wyborcza.pl

„Gazetaby", http://www.gazetaby.com

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 21/11/2026 13:25:55

Hołowne Uprawlinnia Rozwidky Ministerstwa Oborony Ukrajiny, https://gur.gov.ua
„Niezawisimaja Gazieta", http://www.ng.ru
Ośrodek Studiów Wschodnich, http://www.osw.waw.pl
„Polska The Times", http://www.polskatimes.pl
Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, https://www.pism.pl
„Rzeczpospolita", http://www.rp.pl
SIPRI, http://www.sipri.org
„Sputnik Polska", http://pl.sputniknews.com
Stratfor, https://www.stratfor.com
„The Ukrainian Weekly", http://www.ukrweekly.com
TVN24, http://www.tvn24.pl
„Versia.ru", https://versia.ru

UMCS